

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Навчально-методичний посібник

*Для здобувачів освітньо-наукової програми «Доктор філософії»,
спеціалізація – «Приватне право і підприємництво»*

Одеса
Фенікс
2023

УДК 347.122: 347.2

Ц 58

*Рекомендовано до друку рішенням навчально-методичної ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 4 від «05» травня 2023 року)*

Автори-укладачі:

Харитонов Є.О., д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – вступ, тема 2, 3 (у спів-авторстві з Харитоновою О.І.).

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5521-0839

Харитонova О.І., д.ю.н., професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 3 (у співавторстві з Харитоновим Є.О.).

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9681-9605

Некіт К.Г., д.ю.н., професор, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 1, 5 (у співавторстві з О. І. Сафончик), рекомендації щодо самостійної роботи, рекомендована література.

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3540-350X

Сафончик О.І., д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 5 (у співавторстві з К.Г. Некіт).

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6781-8219

Матійко М.В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» – тема 4, задачі до теми 2, 3.

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-4588-2636

Рецензенти:

Андронов І.В., докт. юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Діденко Л.В., докт. юрид. наук, професор, в.о. завідувач кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету.

За редакцією завідувача кафедри цивільного права, доктора юридичних наук, професора **Є.О. Харитонova**, доктора юридичних наук, доцента **К.Г. Некіт**.

Цивільно-правовий захист права власності : навч.-метод. посіб. для здобув. Ц 58 освітньо-наук. програми «Д-р філософії», спец. «Приватне право і підприємництво» [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонova, К. Г. Некіт ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 53 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/25234>

ISBN 978-966-928-936-0

У навчально-методичному посібнику містяться матеріали, що відповідають вимогам навчальної дисципліни «Цивільно-правовий захист права власності», які розроблені відповідно до навчальної програми для аспірантів 2 курсу навчання за спеціалізацією «Приватне право і підприємництво» НУ «Одеська юридична академія» (дисципліна читається один семестр). Посібник містить програму навчальної дисципліни з методичними вказівками по кожній темі, плани практичних занять, питання для самостійної роботи. Наведено перелік рекомендованої літератури, яка може бути використана при підготовці до практичних занять, іспиту.

Навчально-методичний посібник розрахований на аспірантів та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 347.122: 347.2

ISBN 978-966-928-936-0

© Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2023

ПЕРЕДМОВА

Право власності є природним та невід'ємним правом людини, тому забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності є однією з найважливіших задач кожної розвинутої держави.

Відносини власності пронизують всю систему економічних відносин. Перехід до ринкової економіки в Україні супроводжувалося корінним реформуванням базових соціально-економічних відносин. В основу реформ було покладено введення приватної власності на засоби виробництва з метою підвищення ефективності використання виробничих ресурсів. Приватна власність стала основою ринкової економіки. Економічні реформи потребували відповідного правового оформлення, у зв'язку з чим корінним змінам піддалися провідні галузі права, у тому числі право цивільне. Результатами цих процесів стало закріплення на рівні загальних засад цивільного законодавства принципу неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом.

Значення принципу недоторканності власності полягає у тому, що заборонено позбавляти власника його майна без підстав, вказаних в законі. Закріплюючи цей принцип у якості засади цивільного законодавства, законодавець обмежує всіх осіб, що протистоять власнику, певними рамками, забезпечуючи, з одного боку, нормальний, безперешкодний розвиток і реалізацію прав власника, з іншого – захист при їх незаконному обмеженні або порушенні. Тим не менш, випадки порушення права власності все ще залишаються поширеними в нашій дійсності. Сьогодні порушення права власності є одним з найбільш проблемних та поширених питань, що постають на практиці.

Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення особливостей захисту права власності юридичних, фізичних осіб та інших учасників цивільного обігу здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії в рамках спеціалізації «Приватне право і підприємництво».

Програма курсу «Цивільно-правовий захист права власності» передбачає формування у здобувачів освіти цілісного уявлення про право власності, засади його здійснення та захисту в сучасних умовах, уявлення про способи та засоби захисту права власності, особливості захисту права власності у договірних та недоговірних відносинах.

Навчально-методичний посібник з курсу «Цивільно-правовий захист права власності» підготовлений з врахуванням положень Цивільного кодексу України і призначається для підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціалізацією «Приватне право і підприємництво».

1. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Анотація

Метою курсу «Цивільно-правовий захист права власності» є формування цілісного уявлення про цивільно-правовий захист права власності, а також реалізацію права на захист права власності в сучасних умовах.

В процесі викладання зазначеної дисципліни та її самостійного вивчення здобувачами вищої освіти вирішуються наступні задачі:

- відпрацювання навичок застосування в практичній діяльності отриманих знань та норм цивільного права щодо захисту права власності;
 - засвоєння теоретичних положень науки цивільного права та норм цивільного законодавства щодо захисту права власності;
- засвоєння методології дослідження окремих цивілістичних проблем у сфері захисту права власності.

Після вивчення дисципліни здобувач вищої освіти повинен знати:

- дискусійні питання у сфері цивільного права щодо права власності;
- новітні тенденції розвитку правової науки та практики у сфері цивільного права, які стосуються здійснення та захисту права власності;
- сучасні тенденції розвитку приватного права України та країн ЄС, перспективи гармонізації законодавства України та законодавства ЄС у питаннях захисту права власності;
- закономірності розвитку сучасної цивілістики;

вміти:

- аналізувати особливості правового регулювання інституту права власності;
- застосовувати знання під час проведення наукових досліджень та викладання цивільного права з проблем права власності;
- узагальнювати теорію і практику з метою вирішення актуальних питань реалізації та захисту права власності;
- формулювати принципово нові ідеї та концепції у сфері захисту права власності;
- здійснювати системний науковий аналіз вітчизняної та зарубіжної практики у сфері захисту права власності;

ознайомитися:

- з практикою застосування цивільного законодавства судами щодо захисту права власності ;
- з проблемами, перспективами та основними напрямками подальшого розвитку цивільного права України в аспекті забезпечення захисту права власності.

Даний посібник визначає нормативний зміст навчання з дисципліни, встановлює обсяг та рівень засвоєння знань за видами навчальних занять та

самостійної роботи згідно вимогам освітньо-професійної програми підготовки докторів філософії.

Основними видами навчальних занять з курсу «Цивільно-правовий захист права власності» є лекції, практичні заняття, передбачається також самостійна робота здобувачів вищої освіти. Підсумковою формою контролю є іспит.

1.2. Оцінювання успішності та технології викладання

Критерії оцінювання

Вища оцінка (А) присвоюється у випадку, якщо здобувач вищої освіти виявив глибокі знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння творчо застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач та творчі здібності аргументованого обґрунтування прийнятих рішень та розв'язання практичних задач й аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінка «добре» (В) виставляється, якщо здобувач вищої освіти вияв достатні знання й розуміння навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач та здібності аргументованого обґрунтування прийнятих рішень.

Оцінка С виставляється, якщо здобувач вищої освіти вияви достатні знання й розуміння навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.

Оцінка D виставляється, якщо здобувач вищої освіти виявив середні знання основних положень навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач на репродуктивному рівні.

Оцінка E може бути виставлена, якщо здобувач вищої освіти виявив знання навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни на мінімальному рівні, вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач на репродуктивному рівні.

Оцінка Fx означає, що здобувач вищої освіти виявив знання за змістом навчальної дисципліни на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу, не володіє вміннями застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач.

Рівень F означає, що здобувач вищої освіти не виявив знань за змістом навчальної дисципліни, не володіє вміннями застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач

Оцінювання	
Вид оцінювання	%
Поточний контроль, разом, у т.ч.	80
Лекції	10
Практичні заняття	40
Самостійна робота	45
Підсумковий контроль, разом, у т.ч.	20
письмова компонента	10
усна компонента	10
Разом за дисципліну:	100

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно (достатньо)
Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

2. НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Третій освітньо-науковий рівень	Курс	Семестр	Лекції, год.	Практичні заняття, год.	Всього ауд, год.	Самостійна робота, год.	Всього годин	Форма контролю
денна форма навчання	2	4	20	10	30	60	90	екзамен

2.1. Тематичний план дисципліни

Назва тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	п	с.р.
1	2	3	4	5
Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист	18	4	2	12
Тема 2.Способи захисту права власності	18	4	2	12
Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності	18	4	2	12
Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів	18	4	2	12
Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях	18	4	2	12
Всього	90	20	10	60

3. СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Освітня програма	Рівень вищої освіти	Форма навчання	Курс вивчення	Семестр вивчення	Кількість кредитів
«Право»	Третій (освітньо-науковий) рівень	Денна	2	4	3

Викладачі навчальної дисципліни	<p><u>Харитонов Євген Олегович</u> статус по навчальній дисципліні: лектор посада, науковий ступінь, вчене звання: завідувач кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрНУ кабінет, корпус: Піонерська, 9, каб. 41 контактний телефон: (048) 719-88-11</p> <p><u>Матійко Микола Володимирович</u> статус по навчальній дисципліні: проведення семінарських занять посада, науковий ступінь, вчене звання: доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент кабінет, корпус: Піонерська, 9, каб. 41 контактний телефон: (048) 719-88-11</p>
---------------------------------	--

Короткий опис навчальної дисципліни	Право власності є природним та невід'ємним правом людини, основою ринкових відносин. Забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності є однією з найважливіших задач кожної розвинутої держави. Порушення права власності є одним з найбільш проблемних та поширених питань, що постають на практиці. Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення особливостей захисту права власності юридичних, фізичних осіб та інших учасників цивільного обігу.
-------------------------------------	---

Мета навчальної дисципліни	Сформувати цілісне уявлення про цивільно-правовий захист права власності, а також реалізацію права на захист права власності в сучасних умовах.
----------------------------	---

Мова викладання	Українська
-----------------	------------

Навчальне навантаження	Лекції, год.	Практичні заняття, год.	Самостійна робота, год.	Обсяг, кредити ЄКТС
Денна форма	20	10	60	3

Результати навчання

Символ ПРН	Після успішного завершення цього модуля здобувач вищої освіти буде:	Методи викладання і навчання	Методи оцінювання досягнення ПРН
ПРНК01	Застосувати сучасні інформаційні технології для пошуку, обробки та організації наукової інформації	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування
ПРНК02	Інтерпретувати сучасні гуманітарні дискурси	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)
ПРНК03	Розробити та застосувати наукову методологію дослідження	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)
ПРНК05	Виділяти особливості сучасних загальнотеоретичних концепцій у сфері тлумачення держави та права як суспільного явища чи окремих його галузей та інститутів	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)
ПРНК06	Продемонструвати інтегральне розуміння закономірностей та тенденцій розвитку філософії та теорії права, доктрини верховенства права, окремих правових галузей та інститутів	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)
ПРНК07	Пояснювати та інтерпретувати різні прояви правової ідеї та сучасної держави зі встановленням зв'язку між сучасним станом та новітніми процесами і тенденціями розвитку правової системи як явища або її окремих елементів	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)
ПРНК08	Демонструвати глибинне розуміння доктрини прав людини, людиноцентризму, правової політики та способів реалізації правових приписів	Лекції, практичні заняття	Перевірка самостійної роботи, усне опитування, перевірка письмових робіт (проектів наукових робіт)

Зміст навчання			
Тема за п/п	Назва теми	Посилання на ПРН модуля	Л/ПЗ/СРЗ, год. (денна ф/н)
Тема 1.	Загальні положення про право власності та його захист	ПРНК01/ППіП ПРНК02/ППіП ПРНК03/ППіП ПРНК05/ППіП	4/2/12

		ПРНК06/ЛПіП ПРНП07/ЛПіП ПРНА08/ЛПіП	
Тема 2.	Способи захисту права власності	ПРНК01/ЛПіП ПРНК02/ЛПіП ПРНП03/ЛПіП	4/2/12
Тема 3.	Спеціальні засоби захисту права власності	ПРНК01/ЛПіП ПРНК02/ЛПіП ПРНП03/ЛПіП ПРНП05/ЛПіП	4/2/12
Тема 4.	Захист права власності за допомогою договорів	ПРНК01/ЛПіП ПРНК02/ЛПіП ПРНП03/ЛПіП	4/2/12
Тема 5.	Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях	ПРНК01/ЛПіП ПРНК02/ЛПіП ПРНА03/ЛПіП ПРНП05/ЛПіП ПРНП06/ЛПіП	4/2/12

Список основної літератури	<ol style="list-style-type: none"> 1. Харитонов Є., Харитонova О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України. <i>Право України</i>. 2011. № 5. С. 60-67. 2. Харитонova О.І., Харитонов Є.О. Використання надбань римської юриспруденції при вдосконаленні захисту права власності. <i>Право власності в Україні в умовах ринкових відносин</i> : тези доповідей та наукових повідомлень наук.-практ. конф. (Одеса, 22-24 вересня 1995 р.). К.: 1995. С. 40-41. 3. Харитонов Є.О. До питання про трактування права власності та його зміст у сучасному цивільному праві України. <i>Наукові праці Одеської національної юридичної академії</i>. Одеса : Юридична література, 2004. Том 3. С. 86–94. 4. Харитонов Е.О., Некит Е.Г. Концепция гражданского законодательства, регулирующего отношения собственности в Украине и Республике Молдова: сравнительный анализ. <i>Часопис цивілістики</i>. 2013. № 15. С. 6-14. 5. Некит К. Г. Загальні положення про право власності. <i>Цивільне законодавство України</i> : навч. посібник / за ред. Є.О. Харитонova, К.Г. Некит. Одеса : Юридична література, 2013. С. 119-133. 6. Некит К. Г. Особливості регулювання відносин довірчої власності. <i>Цивільне законодавство України</i> : навч. посіб. / за ред. Є.О. Харитонova, К.Г. Некит. Одеса: Юридична література, 2013. С. 144-152. 7. Некит К. Г. Принципи регулювання відносин власності. <i>Митна справа</i> : наук.-аналіт. журнал. 2013. № 1. С. 158-164. 8. Некит К.Г. Право власності за цивільним законодавством України та Республіки Молдова: деякі порівняльні аспекти. <i>Порівняльно-аналітичне право</i>. 2013. № 4. С. 88-90. 9. Некит К.Г. Право власності у Цивільному кодексі України: загальні положення та проблемні аспекти. <i>Науковий вісник Ужгородського національного університету</i> : Серія Право. Ужгород : ЛПРА, 2013.
-----------------------------------	---

	<p>Вип. 22. Ч. II. Т. 1. С. 260-263.</p> <p>10. Некіт К.Г. Особливості вчинення правочинів з переданим у довірчу власність майном: аналіз цивільного законодавства України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2014. № 5. С. 33-36. Режим доступу: http://lsej.org.ua/5_2014/9.pdf</p> <p>11. Конишева О. Державний земельний кадастр – основна передумова охорони земель. <i>Юридична Україна</i>. 2008. № 11. С. 84-86.</p> <p>12. Право на житло в Україні: реалізація та захист : навч.-довідк. вид. / [Є. О. Харитонов, М. К. Галянтич, Л. Г. Лічман та ін.] ; за заг. ред. Є.О. Харитонова. Х. : Одісей, 2008. 456 с.</p> <p>13. Таштанова О.Г. Захист прав титульних володільців. <i>Сучасна цивілістика</i>. 2012. С. 44-46.</p> <p>14. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар / [Є. О. Харитонова, Ю. Л.Бошицький, Р. О. Стефанчук та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. ХаритонОВОЇ, Н. Ю. Голубевої. К. : Правова єдність, 2008. 740 с.</p> <p>15. Цивільне право України : підруч. : в 2-х т. / [Є. О. Харитонова, О. В. Дзера, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. Х. : Одісей. Т. 1. 2008. 832 с.</p> <p>16. Цивільне право України : підруч. : в 2-х т. / [Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одісей. Т. 2. 2008. 872 с.</p> <p>17. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт.. кол.; за заг. ред. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2012. 344 с.</p> <p>18. Цивільне законодавство України : навч. посібник / за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2013. 392 с.</p> <p>19. Цивільне законодавство України: концепція, категорії, визначення : навч. посібник / авт. кол.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова, канд. юрид. наук К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2014. 324 с.</p> <p>20. Право власності : навч. посібник. / Харитонов Є.О., Харитонова О.І., Некіт К.Г. Одеса : Гельветика, 2018. 256 с.</p> <p>21. Цивільне та сімейне право України : навч. посіб. / авт. кол. ; за ред. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2018. 598 с.</p>
--	--

<p>Дотримання вимог академічної доброчесності</p>	<p>Відповідно до Закону України “Про освіту” академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.</p> <p>Дотримання академічної доброчесності передбачає: самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної</p>
---	--

	<p>інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.</p> <p>Основні засади дотримання академічної доброчесності в НУ «ОЮА» визначено у Положенні про дотримання академічної доброчесності в НУ «ОЮА» https://www.onua.edu.ua/ua/doc-education-ukr/4519-polozhennya-pro-dotrimannya-akademichnoji-dobrochesnosti-v-nu-ouua</p>
--	---

Оцінювання	
Вид оцінювання	%
Поточний контроль, разом, у т.ч.	80
Лекції	10
Практичні заняття	40
Самостійна робота	45
Підсумковий контроль, разом, у т.ч.	20
письмова компонента	10
усна компонента	10
Разом за дисципліну:	100

Шкала оцінювання		
Оцінка	Бали	Опис
A	90-100	Відмінно
B	82-89	Добре
C	75-81	Добре
D	67-74	Задовільно
E	60-66	Задовільно (достатньо)

Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Навчальне навантаження здобувача вищої освіти	
Види навантаження	Середня кількість год. на кожен вид (денна форма)
Кількість кредитів/год	3/90 год.
Усього годин аудиторної роботи, у т.ч.:	30
● лекційні заняття, год.	20
● практичні заняття, год.	10
● семінарські заняття, год.	-
● лабораторні заняття, год.	-
Усього годин самостійної роботи, у т.ч.:	60
● контрольні роботи, к-сть/год.	-
● індивідуальне науково-дослідне завдання, год.	12
● підготовка до аудиторних занять та контрольних заходів, год.	48
Екзамен	+
Залік	

4. ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист

Питання до теми:

1. Загальна характеристика права власності
2. Загальні засади здійснення права власності
3. Підстави набуття і припинення права власності
4. Форми і види права власності
5. Охорона та захист права власності

Методичні вказівки:

При наданні загальної характеристики праву власності перш за все слід зазначити, що розрізняється право власності в об'єктивному і суб'єктивному сенсі.

Право власності в об'єктивному сенсі – це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування і реалізації права власності, котре належить певному суб'єкту, тобто, права власності в суб'єктивному сенсі.

Крім того, саме норми інституту права власності гарантують реальність права власності у суб'єктивному сенсі. Зокрема, ст. 321 ЦК України на розвиток положень ст. 13 Конституції України закріплює принцип непорушності права власності, вказуючи, що ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Особа може бути позбавлена права власності або обмежена у його здійсненні лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Примусове відчуження об'єктів права власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, встановлених частиною другою ст. 353 ЦК України.

Право власності в суб'єктивному сенсі – це право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316 ЦК України).

Іноді право власності в суб'єктивному сенсі визначають також як право особи володіти, користуватися і розпоряджатися річчю своєю владою і у власному інтересі.

Слід зазначити, що у останньому випадку має місце спроба визначення складного суб'єктивного права через його зміст (сукупність його елементів). Такий підхід загалом є можливим. Однак, навряд, чи можна його визнати надто вдалим, оскільки точне визначення головного поняття тут залежить від ретельності переліку другорядних ознак, котрі до того ж, у свою чергу,

припускають їхнє тлумачення. Таким чином, утворюється надто складна конструкція, що, у кінцевому підсумку, зумовлює можливість помилок і розбіжностей у тлумаченні.

Тому більш вдалим слід вважати легальне визначення права власності у частині 1 ст. 316 ЦК України, оскільки тут знаходить відображення сутність власності як вищої влади особи над річчю, що визнається іншими особами.

Говорячи про засади здійснення права власності, слід для початку згадати, що цивільне законодавство, що регулює відносини власності, являє собою багаторівневу систему, у якій знаходять своє закріплення та деталізацію засади регулювання відносин власності, визначаються сутність та види права власності, принципи його здійснення, способи набуття та припинення, специфіка реалізації права власності на окремі об'єкти тощо.

У Конституції України закріплюються основні принципи регулювання відносин власності, а також визначаються деякі положення щодо суб'єктів, об'єктів, особливостей окремих видів права власності. При цьому більшість принципів регулювання відносин власності, закріплених у Конституції України, деталізуються у ЦК України та спеціальних законах та підзаконних актах.

Зокрема, ст. 13 Конституції України закріплює *принцип рівності всіх суб'єктів права власності*, сутність якого зводиться до того, що всім суб'єктам права власності гарантується рівна свобода при здійсненні їх прав власності, рівні можливості у набутті права власності або відмови від нього тощо. Крім того, всім суб'єктам права власності гарантується рівність у захисті їх прав у випадку порушення. Цей закріплений у Конституції принцип фактично повторюється у ч. 2 ст. 318 ЦК України, відповідно до якої всі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Ст. 13 Конституції України закріплює ще низку важливих положень. Зокрема, тут закріплюється *принцип обмеження свободи індивіда інтересами суспільства*, відповідно до якого власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству, тобто сутність цього принципу зводиться до того, що свобода власника по здійсненню дій щодо належного йому майна допускається у тій мірі, у якій вона не завдає шкоди іншим громадянам та суспільству в цілому.

Закріплений у ст. 13 Конституції України принцип обмеження свободи індивіда інтересами суспільства деталізується на рівні ЦК України, зокрема, у ч. 5 ст. 319 ЦК України передбачено, що власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

У ст. 24 Конституції України закріплено *принцип недискримінації*, відповідно до якого не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Цей принцип знаходить своє втілення у ч. 2 ст. 317 ЦК

України, згідно якій на зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Низку принципів положень щодо права власності закріплює ст. 41 Конституції України. Зокрема, тут передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, набувати право приватної власності в порядку, визначеному законом, а також право кожного громадянина користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Крім того, у ст. 41 Конституції закріплено *принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, передбачених законом*, та *принцип непорушності права власності*. Так, відповідно до ст. 41 Конституції, примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Вказані принципи знаходять своє відображення у ст. ст. 3, 321 ЦК України. У ст. 3 ЦК України у якості однієї з засад цивільного законодавства закріплено принцип неприпустимості позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом, який припускає необхідність забезпечення власникам можливості використовувати належне їм майно в своїх інтересах, без загрози його довільного вилучення або заборони чи обмежень у користуванні. У ст. 321 ЦК України деталізовано принцип непорушності права власності, відповідно до якого ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні інакше як за рішенням суду, прийнятому на законних підставах. Вилучення майна в публічних інтересах також допускається лише в прямо встановлених законом випадках і з обов'язковою попередньою рівноцінною компенсацією. Винятки з цього правила закріплені ст. 353 ЦК України, де передбачена можливість примусового відчуження майна у власника з подальшим повним відшкодуванням його вартості за умови воєнного або надзвичайного стану. Особливості та порядок конфіскації майна визначені у ст. 354 ЦК України та спеціальному законодавстві.

ЦК України закріплює також *принципи здійснення права власності*. Крім вже згадуваних принципів, які закріплені Конституцією України та деталізовані на рівні цивільного законодавства, до засад здійснення права власності відносяться: можливість власника володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном на власний розсуд та вчиняти щодо нього будь-які дії, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства (ч. ч. 1, 2 ст. 319 ЦК України); заборона втручання держави у здійснення власником права власності (ч. 6 ст. 319 ЦК України); покладення на власника

тягаря утримання власності, зокрема, обов'язку здійснювати дії, спрямовані на утримання належного власнику майна у належному стані, забезпечувати безпеку його майна для життя та здоров'я третіх осіб (ст. 322 ЦК України).

Підставам виникнення та припинення права власності присвячені главам 24, 25 ЦК України. Відповідно до ст. 328 ЦК України, право власності набувається на підставах, що не заборонені законом, зокрема з правочинів. При цьому за загальним правилом право власності вважається набутим правомірною, якщо інше прямо не впливає із закону або незаконність набуття права власності не встановлена судом (ч. 2 ст. 328 ЦК України).

При розгляді цього питання слід згадати, що усі *підстави виникнення права власності можна поділити на первісні і похідні способи*. В основу цього поділу може бути покладений критерій волі (коли визначальне значення має воля попереднього власника на виникнення права власності в особи або її відсутність) або критерій правонаступництва (коли значення має наявність або відсутність правонаступництва при виникненні права власності).

Первісними вважаються такі способи набуття права власності, при яких право власності на річ виникає вперше або незалежно від волі попереднього власника. До них належать: виготовлення або створення нової речі (ст. 331 ЦК України), переробка речі (специфікація) (ст. 332 ЦК України), привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333 ЦК України), заволодіння безхазяйною річчю (ст. 335 ЦК України), знахідка (ст. ст. 337-339 ЦК України), затримання бездоглядної домашньої тварини (ст. ст. 340-342 ЦК України), знайдення скарбу (ст. 343 ЦК України), набуття права власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України).

До *похідних* способів належать такі, при яких право власності переходить від однієї особи до іншої, або виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника. Отже, в цьому випадку має місце правонаступництво, тому обсяг прав на придбану річ не може перевищувати того, що був у попереднього власника. До похідних способів набуття права власності належать договори, спрямовані на передачу майна у власність, перехід майна в порядку спадкування, приватизація державного і комунального майна (ст. 345 ЦК України).

Ще одним поширеним поділом підстав набуття права власності є їх поділ на універсальні та спеціальні. До універсальних відносяться такі підстави, з яких може виникати як право приватної, так і право державної або комунальної власності. Це, зокрема, договори, спадкування за заповітом, отримання плодів та доходів від речі. Разом із тим, з деяких підстав може виникати лише право приватної власності, а з інших юридичних фактів, які виступають підставами набуття права власності, може виникнути лише право державної або лише право комунальної власності.

Підстави припинення права власності визначені у ст. 346 ЦК України. Цей перелік не є вичерпним, оскільки у ч. 2 ст. 346 ЦК України закріплено,

що право власності може бути припинене в інших випадках, встановлених законом.

Підстави припинення права власності також можуть бути поділені на дві категорії. Так, залежно від значення волі власника всі підстави припинення права власності поділяються на такі, що залежать від волі власника (правочини, спрямовані на відчуження майна, знищення майна, відмова власника від майна, що йому належить) та такі, що не залежать від волі власника (примусовий викуп майна, звернення стягнення на майно, конфіскація, втрата майна внаслідок стихійного лиха, смерть особи тощо).

Крім того, деякі підстави припинення права власності є підставами припинення права власності в одних осіб та одночасно підставами виникнення права власності в інших. При цьому деякі з них можуть бути підставами виникнення права як приватної, так і публічної власності, а інші – підставами виникнення лише права публічної власності. Наприклад, відчуження власником майна, відмова від майна або звернення на це майно стягнення за зобов'язаннями власника можуть бути підставами виникнення права як публічної, так і приватної власності. Разом із тим, такі юридичні факти, як вилучення майна, що не може за законом належати особі, викуп пам'яток історії та культури, викуп земельних ділянок у зв'язку з суспільною необхідністю, реквізиція, конфіскація можуть стати підставами виникнення лише права публічної власності.

Розглядаючи питання про *форми та види права власності*, слід зазначити, що традиційно поділ права власності на види проводиться за формами власності або за суб'єктами права власності (що фактично є модифікованим різновидом попередньої класифікації).

Відповідно до такого підходу Конституція України передбачає три економічні форми власності: приватну, державну, комунальну. Ці економічні відносини опосередковуються правом приватної власності, правом державної власності, правом комунальної власності.

У ЦК України (ст. 324-327) не міститься спеціального правила про поділ права власності на види, але як і в Конституції України, в ньому йдеться про право власності Українського народу, право приватної власності, право державної власності та право комунальної власності.

Варто звернути увагу на ту обставину, що у даному випадку критерієм є суб'єктний склад відносин власності, а не форми власності. Такий висновок слідує з того, що і Конституція України, і ЦК України згадують “право власності Українського народу”, котре не являє собою окремої економічної форми власності, але характеризується приналежністю майна спеціальному суб'єкту права власності.

Хоча, як зазначалося вище, традиційною для вітчизняної цивілістики є класифікація права власності у залежності від форм власності та від суб'єктів права власності, проте така класифікація можлива й за іншими ознаками.

Зокрема, в залежності від кількості суб'єктів, що мають право власності на один і той самий об'єкт, варто розрізняти: 1) індивідуальне право власності; 2) право спільної власності.

Слід зазначити, що фактично врахування відмінностей між двома вказаними видами власності завжди мало місце у практиці законотворчості, починаючи з часів римського права. Проте у науковій та навчальній літературі право спільної власності не розглядалося як таке, що має ознаки самостійного виду, а лише констатувалася його наявність та давалася (як правило, дуже детальна) характеристика.

Такий стан речей можна пояснити тим, що у радянському цивільному праві не допускалася спільна власність різних форм, а отже спільна власність виглядала як різновид правового режиму права власності в межах однієї форми власності. В умовах, коли згадані обмеження відпали і отримав легальне закріплення принцип рівності усіх форм власності (суб'єктів права власності), немає жодних перешкод для класифікації права власності на індивідуальну і спільну (з множиною осіб).

У залежності від особливостей об'єкту правовідносин власності варто розрізняти: 1) право власності на загальні (звичайні) об'єкти цивільних прав і 2) спеціальні об'єкти.

До перших можна віднести право власності на будь-які речі приватного права, що вільно перебувають у цивільному обігу і не мають особливостей правового режиму, пов'язаних з особливостями цього об'єкту.

До других можна віднести право власності на речі приватного права, що спеціально виокремлені в актах цивільного законодавства з метою встановлення особливого правового режиму. Це, наприклад, право власності на землю (глава 27 ЦК України), право власності на житло (глава 28 ЦК України), право власності на речі, обмежені у цивільному обігу.

Вивчення питання про охорону та захист права власності слід почати з розмежування понять охорони та захисту.

Норми цивільного права насамперед забезпечують регулювання й охорону цих відносин при нормальних умовах використання власником приналежного йому майна без порушення його правоможностей, а також без обмеження прав і інтересів інших осіб. Так, норми права передбачають підстави придбання майна у власність, припинення права власності, обсяг правоможностей власника, межі їхнього здійснення, а також правовий режим окремих видів об'єктів власності. Це охорона права власності в широкому розумінні.

Охорона відносин власності у випадку порушення права власності конкретного суб'єкта полягає у захисті порушеного права (охорона права власності у вузькому значенні). Тобто відмінність охорони права власності від його захисту полягає у тому, що норми, які направлені на захист права власності устанавлюють несприятливі наслідки для порушників речових прав, і застосовуються тоді, коли право порушено.

Тема 2. Способи захисту права власності

Питання до теми:

1. Загальна характеристика способів та засобів захисту права власності. Розмежування способів та засобів захисту права власності
2. Легітимовані способи захисту права власності
3. Самозахист

Методичні вказівки:

У процесі вивчення даної теми слід звернути увагу, насамперед на те, що право на захист у його матеріально-правовому значенні являє собою можливість застосування у відношенні правопорушника заходів примусового впливу. Захист права власності включає в себе:

по-перше, можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби власно примусового впливу на правопорушника, захищати належне йому право власними діями фактичного порядку (самозахист);

по-друге, можливість застосування безпосередньо самою уповноваженою особою юридичних заходів оперативного впливу на правопорушника, що в літературі іноді називають оперативними санкціями;

по-третє, можливість уповноваженої особи звернутися в компетентні державні чи суспільні органи з вимогою спонукання зобов'язаної особи до певної поведінки.

Право на захист виникає з певних підстав, якими виступають порушення цивільного права, його невизнання чи оспорювання.

Порушення цивільного права – це позбавлення носія права можливості здійснити певне, належне йому право цілком або частково в результаті протиправних дій іншої особи.

Невизнання цивільного права – це дії зобов'язаних осіб – носіїв пасивного цивільного обов'язку, які полягають в запереченні цивільного права уповноваженої особи. Як наслідок остання цілком чи частково позбавляється можливості реалізувати своє право.

Оспорювання – має місце в тому випадку коли дві чи декілька осіб оспорюють наявність чи відсутність в них суб'єктивного права, а також належність такого права певній особі. У випадку заперечування цивільного права між учасниками правовідносин виникає спор щодо використання останнього, але в той же час цивільне право ще не порушено.

Розрізняють такі способи захисту права власності

- 1) судовий захист (ст. 55 Конституції України, ст. 16 ЦК України);
- 2) захист в адміністративному порядку (ст. 17 ЦК України);
- 3) захист нотаріусом (ст. 18 ЦК України);
- 4) самозахист (ст. 55 Конституції України, ст. 19 ЦК України);
- 5) захист за допомогою інших суспільних, державних і міжнародних установ (органів прокуратури – ст. 121 Конституції України; Уповноваженого Верховної Ради України по правах людини – ст. 55

Конституції України; після використання всіх національних засобів правового захисту – Європейським Судом по правах людини, який діє відповідно до Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р.).

При вивченні цього питання слід звернути увагу на неузгодженість термінології у сфері досліджуваної проблематики, а саме: понять «засіб» та «спосіб» захисту права власності. У ст. 55 Конституції України закріплено право кожного після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Тут же зазначено, що кожний має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Разом із тим, у Цивільному кодексі України йдеться про «способи захисту цивільних прав та інтересів» (ст. 16 ЦК України).

Слід зазначити, що у правовій науці дискусія щодо застосування і співвідношення термінів «засіб» і «спосіб» точиться уже давно, однак доречно виходити із термінології, закріпленої чинним цивільним законодавством. Тим більше, що аналіз тлумачних словників щодо цих понять не дає їх чіткого розмежування. Так, спосіб визначають як: 1) напрям, характер дій, метод, засіб для здійснення, досягнення чогось; 2) особливість, манера виконання чого-небудь; встановлений порядок чогось; 3) певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось; 4) те, що служить знаряддям, засобом у якій-небудь справі, дії. Засіб визначають, як: 1) спосіб, прийом, захід, якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити щось; 2) те, що служить знаряддям у якійсь дії, справі. Тож при розгляді цього питання слід визначити співвідношення цих понять у їх використанні в цивільному законодавстві.

Говорячи про цивільно-правові способи захисту права власності, слід звернути увагу, що вони можуть бути поділені на *легітимовані* (здійснюються на підставі припису закону за допомогою суду та інших державних органів) і *самоврядні* (здійснюються власниками без звернення до суду та інших державних органів – самозахист; захист на підставі норм, встановлених договором тощо).

Легітимовані способи захисту права власності поділяються на *судові та адміністративні*.

Найбільше практичне значення мають легітимовані судові засоби захисту права власності. До таких, зокрема, відносяться захист прав в адміністративному порядку та нотаріусом.

Можливість захисту цивільних прав та інтересів в адміністративному порядку ґрунтується на ст. 3 Конституції України, яка встановлює, що зміст і спрямованість діяльності держави і її органів визначається необхідністю твердження і забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, і на ст. 40 Конституції України, відповідно до якої всі мають

право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення чи особисто звертатися в органи державної влади, місцевого самоврядування, до посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

До способів адміністративного захисту цивільних прав відносяться:

1) скасування правових актів державних органів, їх посадових і службових осіб вищим органом влади;

2) використання органами держави чи місцевого самоврядування, наділеними юрисдикційними повноваженнями, способів захисту цивільних прав, встановлених ст. 16 ЦК України.

Найбільш розповсюдженим способом захисту в адміністративному порядку є визнання правового акта незаконним і (чи) його скасування. Ст. 118 Конституції України передбачає, що рішення голів місцевих державних адміністрацій, які суперечать Конституції і законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути у відповідності з законом скасовані Президентом України, чи головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Розглядаючи це питання, слід звернути увагу на те, що звернення за захистом цивільних в адміністративному порядку не позбавляє особу права звернутися в суд і вимагати захисту цивільних прав і інтересів у порядку, встановленому ст. 16 ЦК України.

Згідно зі ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Конституцією гарантується судовий захист прав і свобод людини і громадянина в всякому випадку, незважаючи на передбаченість можливості захисту в нормах закону. Відповідно право власності у випадку порушення підлягає захисту в судовому порядку або в іншому порядку повноважним юрисдикційним органом.

В науці цивільного права розрізняють наступні *способи захисту судом цивільних прав і інтересів*:

1) У випадку спору щодо існування у конкретного суб'єкта певного цивільного права чи цивільного обов'язку суд може *визнати право* за певним суб'єктом.

2) У випадку укладення між суб'єктами цивільного права оспорюваного правочину кожен з них має право звернутись в суд з вимогою про *визнання правочину недійсним*.

3) У випадку триваючого порушення цивільного права фізичної чи юридичної особи суд може зобов'язати винну особу *припинити дію, що порушує право*. Прикладом може бути обов'язок не перешкоджати особі в користуванні приміщенням.

4) У випадку необхідності відновлення порушеного цивільного права та судом може бути *відновлене положення, що існувало до порушення права* (наприклад, реституція).

5) Суд може зобов'язати певну особу *виконати обов'язок в натурі* – зробити дію чи утриматися від здійснення останньої. Ця міра захисту може застосовуватися незалежно від застосування інших засобів захисту (відшкодування збитків чи моральної шкоди, стягнення штрафу і т.ін.).

6) *Зміна правовідношення* – полягає в трансформації правовідносин, перетворенні одного обов'язку в інший, покладенні на боржника нового обов'язку. Наприклад, у разі порушення переважного права співвласника на частку у праві спільної часткової власності суд може постановити рішення про перевід прав і обов'язків покупця на співвласника, права якого були порушені (ст. 362 ЦК України).

7) У випадку невиконання або неналежного виконання обов'язку однією із сторін в цивільному правовідношенні чи у випадку зловживання правом існуючі *правовідносини можуть бути припинені*.

8) У випадку майнової шкоди цивільним правам і інтересам громадян і організацій правопорушник зобов'язаний *відшкодувати завдану шкоду*.

9) У відповідності зі ст. 23 ЦК України *відшкодування моральної (немайнової) шкоди* – застосовується у випадках особі фізичних і моральних страждань унаслідок порушення його цивільного права чи інтересу. Згідно ст. 22 ЦК України моральна шкода може полягати, зокрема, у душевних стражданнях, які фізична особа зазнала в зв'язку зі знищенням чи ушкодженням її майна.

10) *Визнання незаконним правого акта органа державної влади, органа влади Автономної Республіки Крим чи органа місцевого самоврядування* – складається в скасуванні (позбавленні) юридичної чинності такого акта (ст. 55 Конституції України, ст. 21 ЦК України).

11) *Інші способи захисту цивільних прав і інтересів*, встановлені договором чи законом. Перелік розглянутих вище способів захисту цивільних прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб не є вичерпним оскільки ч. 2 ст. 16 ЦК передбачає можливість застосування й інших способів захисту, передбачених законодавчими актами України.

При визначенні *поняття самозахисту* слід згадати, що це форма захисту цивільних прав, яка допускається тоді, коли потерпілий має можливості правового впливу на порушника, не прибігаючи до допомоги судових або інших органів. В межах цієї форми захисту особа, право якої порушено або оспорується може застосовувати різноманітні засоби самозахисту, які повинні бути співрозмірні порушенню і не виходити за межі дій, необхідних для його запобігання.

Для самозахисту, як способу захисту цивільних прав, характерно те, що особа захищає свої цивільні права й інтереси самостійно, своїми власними діями. Іншими словами, це захист без звернення в суд чи інший орган, який здійснює захист цивільного права.

Не є самозахистом здійснення заходів щодо охорони свого майна, звернення до третіх осіб, які надають послуги по забезпеченню схоронності майна чи особи. Самозахистом є тільки перешкоджання будь-яким третім особам, які неправомірно посягають на цивільні права, завдання шкоди цивільним правам та інтересам інших осіб тощо.

Говорячи про самозахист, слід зазначити, що він може здійснюватися різними способами. Підставами для його застосування є порушення конкретного права, необхідність запобігти порушенню і відповідність вжитих заходів характеру порушення.

Специфіка самозахисту як однієї з форм захисту, її відмінність від звичайного захисту суб'єктивного права полягає в тому, що:

1. При самозахисті немає правозастосування, обов'язкової ознаки захисту;

2. Відповідач може завжди заперечувати у встановленому законом порядку дії по самозахисту в юрисдикційних органах;

3. При самозахисті немає стадії виконання, що притаманна більшості випадків захисту суб'єктивних прав.

Формами самозахисту є: 1) необхідна оборона; 2) завдання шкоди у стані крайньої необхідності; 3) утримання майна кредитором; 4) інші засоби, не заборонені законом.

Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності

Питання до теми:

1. Система цивільно-правових засобів захисту права власності
2. Речово-правові засоби захисту права власності
3. Зобов'язально-правові засоби захисту права власності

Методичні вказівки:

В ході розгляду питання про систему цивільно-правових засобів захисту права власності слід звернути увагу на те, що судові засоби захисту у залежності від характеру посягання на права власника і змісту захисту, який надається власнику, виділяють такі цивільно-правові засоби захисту: *речові та зобов'язально-правові*.

До речових позовів відносяться:

- 1) вимоги неволодіючого власника до незаконного володільця про витребування майна (віндикаційний позов);
- 2) вимоги власника щодо усунення порушень права власності, які не пов'язані з володінням (негаторний позов);
- 3) вимоги власника про визнання права власності.

Зобов'язально-правові засоби захисту засновані на охороні майнових інтересів сторін у цивільному правочині, а також осіб, які зазнали шкоди в результаті недоговірною завдання шкоди їхньому майну. Вимоги про захист цих інтересів безпосередньо не впливають з права власності. Позови

власника до правопорушника, з яким він пов'язаний зобов'язальними правовідносинами (договірними і недоговірними), спрямовані як на усунення перешкод у здійсненні права власності (позови про повернення речей, наданих у користування за договором; позови про повернення безпідставно отриманого майна), так і на відшкодування шкоди або збитків.

До цивільно-правових засобів захисту права власності, що не відносяться до речово-правових або зобов'язально-правових засобів відносять, наприклад, правила про захист майнових прав власника, визнаного у встановленому порядку безвісно відсутнім або таким, що помер, у разі його явки (ст. 45, 48 ЦК України), про захист інтересів сторін у разі визнання правочину недійсним (ст. 211-235 ЦК України); вимоги до органів державної влади і управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання (ст. 393 ЦК України).

Детальний розгляд питання про речово-правові засоби захисту права власності припускає приділення окремої уваги кожному з речових позовів. Тут слід розглянути сторони у в'їдикаційному позові, приділити увагу поняттю незаконного володіння, розмежуванню статусів добросовісного й недобросовісного незаконного володільця, правовим наслідкам пред'явлення індикаційного позову. В ході розгляду негативного позову слід приділити увагу порушенню права користування та права розпорядження, аналізу сторін цього позову, предмету позову, яким є вимога позивача про усунення порушень, не поєднаних з позбавленням володіння. Окремо слід проаналізувати позови про визнання права власності, що є недоговірними вимогами власника майна про констатацію перед третіми особами факту приналежності позивачу права власності на спірне майно, не з'єднані з конкретними вимогами про повернення майна чи усунення інших перешкод, не зв'язаних з позбавленням володіння.

Розглядаючи більш детально питання про зобов'язально-правові засоби захисту, слід зазначити, що вони відзначаються відносним характером взаємовідносин сторін, а також тим, що об'єктом захисту можуть бути будь-які речі та майнові права. Наприклад, якщо права вимоги не можуть бути об'єктом речово-правових засобів захисту, то цю проблему можна вирішити за допомогою зобов'язально-правових засобів.

Зобов'язально-правові засоби захисту права власності характеризуються тим, що спрямовані проти порушення прав власника певною особою. При цьому самої речі в натурі вже не існує або вона пошкоджена й існує потреба у відновленні її якості. До таких засобів захисту належать, наприклад, вимоги з відшкодування завданої майнової шкоди; вимоги про виконання договору і передачу боржником кредитор (власнику) речі, що йому належить; вимоги про повернення безпідставно одержаного за рахунок власника майна тощо.

Слід звернути увагу на те, що якщо речові позови захищають порушену правоможність власника – володіння, користування, розпорядження, хоча саме право власності буває невтраченим, зобов'язально-правові позови

спрямовані безпосередньо на захист суб'єктивних прав кредитора і часто мають на меті отримання грошової суми від боржника.

Також в ході розгляду даного питання слід приділити увагу проблемі так званої конкуренції позовів.

Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів

Питання до теми:

1. Відшкодування збитків, завданих власнику невиконанням або неналежним виконанням договору
2. Повернення речей, наданих у користування за договором
3. Відшкодування шкоди у випадку пошкодження або знищення речі у договірних відносинах

Методичні вказівки:

Особлива важливість для людини економічних відносин щодо присвоєння матеріальних благ актуалізує розвиток їх правового регулювання. Як наслідок такого регулювання виникають різні види цивільних правовідносин, серед яких – правовідносини власності.

Нормальне існування відносин власності неможливе без забезпечення дотримання норм, які їх регулюють. Розвиненість і стабільність охоронної функції права «вказує на соціалізацію, соціальне оновлення державних органів, які відбуваються в певних координатах інформаційно-правового простору»¹. При цьому «імовірність того, що в разі потреби право буде реалізовано за допомогою юридично впорядкованої процедури примусу, означає набуття правом нових змістовних якостей»²

Норми цивільного права втілюються в життя у переважній більшості саме в правовідносинах. Оскільки охоронна функція цивільного права являє собою охоронний напрямок впливу права на суспільні відносини та його охоронне соціальне призначення, то великої актуальності для наукових досліджень набуває проблематика особливостей охоронних правовідносин. Під «охоронними правовідносинами» розуміється група відносин відповідної галузі права, яка забезпечує нормальне функціонування регулятивних правовідносин у цій галузі.

Разом із цим, слід зауважити, що однією зі специфічних функцій цивільного права є уповноважуюча функція, яка полягає в тому, що «цивільне право створює нормативну базу, передумови для саморегулювання у сфері приватного права, визначає принципи внутрішнього регулювання за

¹ Ковальський В.С. Охоронна функція права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 76.

² Правова система України. Історія, стан та перспективи : у 5т. / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2008. Т.1. С. 102.

допомогою угоди сторін цивільних відносин»³, що характеризує цивільне право, як галузь, яка перш за все орієнтована на виникнення регулятивних правовідносин. Але «коли у позитивному регулюванні відбувається «збій», результатом такої аномалії стає трансформація регулятивних правовідносин у їхнє продовження (різновид) – цивільні охоронні правовідносини»⁴.

Таким чином, важливим вдається звернення уваги на особливості цієї групи охоронних відносин, що виникають у зв'язку з порушенням регулятивних правовідносин власності. При цьому відбувається така деформація цивільних правовідносин власності, яка «не може бути виправлена без застосування примусу»⁵. У цивільному праві переважають регулятивні норми, а охоронні цивільні правовідносини виконують забезпечувальну для них роль і тому за кількістю значно поступаються останнім. У цивільному праві примус лише забезпечує виконання обов'язку, яке може статися добровільно, без вживання примусу. Диференціація примусу по галузям права та по підгалузям та інститутам цивільного права проявляється і в пов'язаних з ним заходами. У цивільному праві – це перш за все заходи майнового характеру (на відміну, наприклад, від кримінального). В цивільному ж праві в відносинах щодо охорони права власності використовуються виключно заходи майнового характеру, а охорона інших видів регулятивних цивільних відносин не виключає можливості застосування заходів немайнового впливу. Метою застосування примусу у цивільному праві перш за все є захист суб'єктивних цивільних прав (тоді як, наприклад, для кримінального права більш важливішим є покарання правопорушника). Примус зупиняє порушення суб'єктивного цивільного права власності і забезпечую необхідні умови для його здійснення, або відновлює порушене право.

При цьому примус при охороні права власності в деяких випадках може бути застосований лише за умови, що порушення права власності спричинило несприятливі майнові наслідки для потерпілого.

Охоронні правовідносини можуть бути спрямовані на відновлення порушеного суб'єктивного права або на компенсацію завданої шкоди. В залежності від характеру порушень права власності цивільне право використовує різні засоби охорони. Якщо відносини спрямовані на відновлення порушеного суб'єктивного права власності, то можуть використовуватися речево-правові (для застосування яких обов'язково має бути збережений об'єкт права власності) та зобов'язальні способи захисту права власності (застосуванню яких надається пріоритет за наявності зобов'язальних відносин, учасники яких непрямым шляхом порушують право власності). У випадку втрати або неможливості повернення речі власнику та

³ Цивільне право України : підручник : у 3 кн. Кн.1 / Є.О. Харитонов, Р.О. Стефанчук, А.І. Дришлюк та ін.; за ред. Є.О. Харитонova, А.І. Дришлюка. Одеса : Юридична література, 2005. С. 44.

⁴ Правова система України. Історія, стан та перспективи : у 5т. / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2008. Т. 1. С. 367.

⁵ Правова система України. Історія, стан та перспективи : у 5т. / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2008. Т. 1. С. 370.

необхідності компенсації завданої шкоди використовуються лише зобов'язальні способи захисту.

Стаття 346 Цивільного кодексу України серед підстав припинення права власності однією з підстав визначає знищення майна. Отже при знищенні майна зникає і суб'єктивне право власності на це майно. Разом з цим виникають охоронні правовідносини щодо компенсації завданої шкоди, які в свою чергу вже не є відносинами щодо захисту права власності.

З моменту порушення права власності виникає правовідношення щодо його захисту і існує до досягнення мети (очікуваного ефекту) правовідношення, тобто до підтвердження у встановленому законом порядку обґрунтованості вимог власника і отримання відповідного результату за допомогою самозахисту або інших форм захисту права власності. З досягненням позитивного результату захисту відношення щодо захисту права власності припиняє своє існування, а суб'єктивне право власності відновлюється і продовжує здійснюватися в нормальному правовому режимі.

Особливою з цієї точки зору є ситуація, коли власник, який має підстави передбачати можливість порушення свого права власності іншою особою, може звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення певних дій для запобігання такому порушенню. В цьому випадку як порушення права власності, так і виникнення правовідносин щодо захисту права власності умовно переноситься в часі.

Правовідносини щодо захисту права власності є формою, що дозволяє забезпечувати реалізацію заходів правового впливу. В їх рамках реалізується охоронна функція цивільного права, вони є засобом реалізації охоронних норм.

Договірні способи захисту права власності застосовуються з підстав порушення умов договорів. Ці способи застосовуються в разі порушення однієї із сторін договору його умов, тобто невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань.

З огляду на зазначене окрема увага при розгляді договірних способів захисту права власності може бути звернена на відшкодування збитків, завданих власнику невиконанням або неналежним виконанням договору, повернення речей, наданих у користування за договором, відшкодування шкоди у випадку пошкодження або знищення речі у договірних відносинах

Варто враховувати, що згідно статті 22 Цивільного кодексу України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа,

яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право. На вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована і в інший спосіб, зокрема, шкода, завдана майну, може відшкодуватися в натурі (передання речі того ж роду та тієї ж якості, полагодження пошкодженої речі тощо), якщо інше не встановлено законом.

Варто звернути увагу, що згідно до ч.1 статті 626 Цивільного кодексу України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Відповідно до статті 628 Цивільного кодексу України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору. Відповідно до статті 629 Цивільного кодексу України договір є обов'язковим для виконання сторонами.

При цьому згідно до статті 526 Цивільного кодексу України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях

Питання до теми:

1. Позови про повернення майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави.
2. Захист права власності при вчиненні дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення.
3. Зобов'язання відшкодування шкоди
4. Особливості відшкодування шкоди внаслідок створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб.
5. Відшкодування шкоди, завданої при рятуванні майна

Методичні вказівки:

Аналіз особливостей правового регулювання порядку повернення майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави слід почати зі ст. 1212 ЦК України, тобто із закріпленого цивільним законодавством

положенням, відповідно до якого особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.

Може виникнути ситуація, коли втрата власності відбулася як наслідок непорозуміння або помилки. При цьому дії набувача майна не характеризуються з погляду правомірності або неправомірності. Як правило, набувач в цих випадках не вчиняє жодних дій. Це, наприклад, отримання грошових коштів в результаті помилки при банківському переказі грошей. Внаслідок помилки банку гроші переводяться на рахунок особи, яка не має відношення до платника. При цьому не має значення, чи відбувся помилковий переказ з вини працівників банку або в результаті помилки третіх особи. Важливий результат: зарахування грошей третій особі, яка в результаті цього збагачується за чужий рахунок без достатньої юридичної підстави. В цьому випадку відшкодування збитків потерпілого власника можливе шляхом пред'явлення позову про повернення необґрунтованого збагачення.

При розгляді цього питання слід визначити *умови виникнення зобов'язань внаслідок безпідставного збереження майна*, якими є: 1) збереження особою майна, яка мало б бути нею витрачене або втрачене; 2) втрата майна іншою особою; 3) причинний зв'язок між збереженням майна однією особою і відповідною втратою майна іншою особою; 4) відсутність достатньої правової підстави для збереження майна однією особою за рахунок іншої особи.

Слід зазначити, що правовою підставою цього зобов'язання може бути договір сторін, безпосередній припис закону тощо. При цьому до відсутності правової підстави ч. 1 ст. 1212 ЦК прирівнює ситуацію, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала (наприклад, договір купівлі-продажу був визнаний недійсним).

За загальним правилом, набувач зобов'язаний повернути потерпілому безпідставно набуте майно в натурі. У разі неможливості повернути в натурі потерпілому безпідставно набуте майно відшкодовується його вартість, яка визначається на момент розгляду судом справи про повернення майна.

Стаття 1214 ЦК України визначає порядок розрахунків між учасниками кондиційних зобов'язань у тій частині витрат і прибутків, котрі є похідними від основних дій сторін.

Зокрема, частина 1 ст. 1214 ЦК встановлює, що особа, яка безпідставно набула майно або зберегла його у себе, зобов'язана відшкодувати всі доходи, які вона одержала або могла одержати від цього майна з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном без достатньої правової підстави (ст. 22 ЦК). З цього часу боржник відповідає також за допущене ним погіршення майна.

Отже, слід звернути увагу на те, що у вказаній статті є прив'язка до добросовісності особи – особа, що збагатилася повинна відшкодувати всі доходи, які вона одержала або могла одержати від цього майна з часу, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про володіння цим майном без достатньої правової підстави, тобто з моменту, коли вона дізнається про свою недобросовісність.

У свою чергу, особа, яка набула майно або зберегла його у себе без достатньої правової підстави, має право вимагати відшкодування зроблених нею необхідних витрат на майно від часу, з якого вона зобов'язана повернути доходи.

Якщо боржник зобов'язаний відшкодувати повністю всі доходи, які він одержав або міг одержати від безпідставно набутого майна, то зустрічне відшкодування можливе лише у межах зроблених боржником необхідних витрат на це майно. Боржник не лише має повернути отримані від безпідставно набутого майна доходи, але й відповідає за допущене ним погіршення майна. Отже, він несе відповідальність перед потерпілою особою незалежно від наявності або відсутності його вини.

Крім того, варто звернути увагу на момент, з якого провадиться стягнення доходів від безпідставно набутого майна, настає відповідальність набувача за погіршення майна, виникає право відшкодування необхідних витрат на майно. Цей момент визначається часом, коли набувач майна дізнався або міг дізнатися про те, що володіє майном без достатньої правової підстави

Таке рішення ґрунтується на тому, що ст.ст. 1212 та 1214 ЦК не надають вирішального значення наявності провини набувача майна: останній може бути винним у придбанні чужого майна, а може й не знати про те, що майно набуто ним безпідставно (наприклад, у випадках, коли підстава, на якій майно було набуто, згодом відпала).

Розглядаючи дане питання слід також звернути увагу на недосконалість деяких положень українського законодавства щодо правового регулювання порядку повернення майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави, зокрема, українським законодавством можливість виплатити грошову вартість майна замість повернення його в натурі допускається лише у разі *неможливості* повернення майна в натурі, тоді як у європейській практиці склався підхід, відповідно до якого закріплено можливість повернути потерпілому грошову вартість збагачення у випадку, якщо передача майна в натурі зажадала б від того, що збагатився, невинуваті зусилля або витрати. Не містить українське законодавство і правил щодо повернення субституту отриманого замість безпідставно набутого майна, особливостей повернення збагачення, що не може бути повернуто в натурі (вартості робіт, ціни послуг). Відсутнє у ЦК України і сформоване європейською практикою правило щодо конкуренції зобов'язань, відповідно до якого коли потерпілому одночасно доступні позов про повернення необґрунтованого збагачення і позов про відшкодування втрат

(до того, що збагатився, або до третьої особи) або таке, що виникає в результаті необґрунтованого збагачення право одержати відшкодування на підставі інших приватноправових норм, задоволення однієї з вказаних вимог приводить до відповідного зменшення розміру задоволення по інших.

Розглядаючи питання про *захист права власності при вчиненні дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення*, перш за все слід зазначити, що у відповідності до ст. 1178 ЦК України, якщо майновим інтересам іншої особи загрожує небезпека настання не вигідних для неї майнових наслідків, особа має право без доручення вчинити дії, спрямовані на їх попередження, усунення або зменшення. Зміст зобов'язань з ведення справ без доручення визначають ч. 2 ст. 1158 та ст. 1159 – 1160 ЦК України.

При розгляді цього питання слід звернути увагу на той факт, що гестор зобов'язаний з першою ж нагодою сповістити господаря про свої дії. Такий інформаційний обов'язок покладається на гестора незалежно від того, чи може знати господар з інших джерел про дії у її інтересах, чи ні. Якщо господар схвалить дії гестора, надалі на відносини сторін поширюються правила відповідного договору (доручення, збереження тощо). Якщо господар заперечує проти втручання у його справи, то діяльність гестора перетворюється на протиправні дії і тягне виникнення деліктних зобов'язань.

Якщо гестор не мав можливості сповістити господаря про ведення справ останнього, то, почавши дії без доручення, він має довести їх до кінця, вживаючи усіх залежних від нього заходів для запобігання виникненню шкоди у господаря. При цьому гестор зобов'язаний прийняти на себе усе, що пов'язане з веденням справи, у тому числі обов'язки по виконанню укладених ним договорів.

Особа, яка вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення, має право вимагати від цієї особи відшкодування фактично зроблених витрат, якщо вони були виправдані обставинами, за яких були вчинені дії.

В ході розгляду зобов'язань відшкодування шкоди слід, перш за все, згадати загальні *умови відшкодування шкоди*, що сформульовані у ст. 1162 ЦК України. Як впливає з цієї норми, такими умовами є:

1) наявність шкоди. При відсутності цього не виникають і самі деліктні зобов'язання. Наявність шкоди і її розміри доводить потерпілий;

2) протиправність дій того, хто завдав шкоди. За загальним правилом, шкода, завдана правомірними діями, відшкодуванню не підлягає, якщо інше не встановлено законом (до таких винятків відноситься, наприклад, відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності);

3) причинний зв'язок між протиправними діями правопорушника і шкодою, яка виникла. Для виникнення деліктних зобов'язань необхідний безпосередній причинний зв'язок між цими явищами, тобто протиправні дії повинні породжувати шкідливий результат;

4) вина того, хто завдав шкоди. При цьому закон виходить із презумпції вини того, хто завдав шкоди. Якщо потерпілий довів наявність шкоди, то той, хто завдав шкоди, повинен довести відсутність своєї вини.

Слід зазначити, що для виникнення зобов'язань внаслідок завдання шкоди ступінь вини правопорушника значення не має, тобто умисел, груба чи проста необережність того, хто завдав шкоди, однаковою мірою тягнуть покладання на нього відповідальності за вчинене правопорушення. Однак ступінь вини того, хто завдав шкоди, набуває юридичного значення у випадках порівняння її зі ступенем вини потерпілого, коли у залежності від їхнього співвідношення розмір відшкодування може бути зменшений, якщо інше не передбачено законом (ч. 2 ст. 1193 ЦК України). Йдеться про випадок коли груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди. Шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується.

Розглядаючи це питання слід зазначити, що крім випадків заподіяння шкоди неправомірним діями, закон передбачає спеціальні випадки відшкодування завданої шкоди. Усі *спеціальні випадки відшкодування шкоди* передбачені гл. 82 ЦК України можуть бути поділені на дві групи: зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди неправомірними діями і правомірними діями. До останніх відносяться випадки відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист (ст. 1169 ЦК України), відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності (ст. 1171 ЦК України). В цих випадках обов'язок відшкодувати завдану шкоду виникає тільки за умов передбачених в законі, наприклад, перевищення меж необхідної оборони (ст. 1169 ЦК України).

В інших випадках мають місце певні особливості зобов'язань, що виникають внаслідок завданої шкоди. Наприклад, шкоду, завдану прийняттям закону про припинення права власності на певне майно відшкодовує в повному обсязі держава (ст. 1170 ЦК України).

Розгляд питання про *особливості відшкодування шкоди внаслідок створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб* слід розпочати з того, що згідно зі ст. 1163 ЦК України, фізична особа, життю, здоров'ю або майну якої загрожує небезпека, а також юридична особа, майну якої загрожує небезпека, мають право вимагати її усунення від того, хто її створює.

Суб'єктами даного зобов'язання можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Але в залежності від об'єкту, яким створена загроза, фактично йдеться про два види зобов'язань за участю різних заінтересованих суб'єктів.

У тому випадку, коли має місце створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи, кредитором (заінтересованою особою) у зобов'язаннях виступає фізична особа. При цьому, як слідує зі змісту ст. 1163 ЦК України, дієздатність особи, чийм інтересам створена загроза, значення не має. Однак реалізація права вимоги усунути небезпеку можлива лише з врахуванням

особливостей здійснення прав та обов'язків особами з частковою дієздатністю, недієздатними та обмеженими у дієздатності (ст.ст. 31-42 ЦК України).

Юридична особа може виступати як кредитор (уповноважена особа) у цих зобов'язаннях у тих випадках, коли загроза створена її майну. При цьому вимогу про усунення загрози майну юридичної особи можуть висунути її органи, які діють відповідно до правил, встановлених ст.ст. 92, 99, 101 та ін. ЦК України.

Боржником, тобто особою, яка створила загрозу, може бути фізична або юридична особа. Хоча в ст. 1163 ЦК України йдеться про право вимагати усунення небезпеки від того, хто її створює, але це положення має тлумачитися в залежності від характеристики особи, яка створила шкоду. Якщо загроза створена дієздатною особою, то вимога про усунення небезпеки може бути адресована саме тій особі, діями якої створена небезпека.

Підставою виникнення зобов'язань є факт створення загрози цивільним правам та інтересам інших осіб. Загроза може бути створена як діями, так і бездіяльністю іншої особи (боржника). Бездіяльність має правове значення у випадках, коли боржником не виконується обов'язки створення безпечних умов, покладені на нього законом (наприклад, не забезпечення функціонування рятувальної служби на міських пляжах тощо).

Змістом зобов'язань є право заінтересованої особи вимагати усунення загрози від того, хто її створює, і обов'язок останнього усунути небезпеку. Усунення небезпеки може полягати як у припиненні дії, котрими створюється небезпека, так і у активному вчиненні дій, (у випадках, коли чинником небезпеки є бездіяльність).

В ході розгляду питання про *відшкодування шкоди при рятуванні майна*, слід для початку звернути увагу на те, що зобов'язання, які виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичних осіб, майна фізичної або юридичної особи, є частковою новелою ЦК України. Згідно зі ст. 1161 ЦК України шкода, завдана особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї, відшкодовується державою у повному обсязі.

Аналіз глава 80 ЦК України дозволяє зробити висновок, що її нормами регламентовані два види зобов'язань, що виникають внаслідок шкоди особі, яка без відповідних повноважень здійснювала рятувальні дії: 1) зобов'язання внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи (ст. 1161); 2) зобов'язання внаслідок рятування майна фізичної або юридичної особи (ст. 1162).

За допомогою першого із вказаних видів зобов'язань, встановлених ст. 1161 ЦК України відшкодовується шкода, завдана особі, яка без відповідних повноважень рятувала здоров'я та життя фізичної особи від реальної загрози для неї. Змістом цих зобов'язань є право рятувальника на відшкодування зазнаної ним шкоди і обов'язок держави відшкодувати

шкоду, зазану рятувальником, у повному обсязі (втрачений заробіток, пошкоджене майно, витрати на лікування тощо). Тобто в даному випадку держава забезпечує відшкодування збитків, понесених рятувальником, що є проявом захисту права власності рятувальника.

Під час рятування майна іншої особи рятувальник може зазнати шкоду як щодо свого майна так і свого життя. Якщо шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю рятувальника (таким у даному випадку може бути лише фізична особа), який без відповідних повноважень рятував від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність, то вона відшкодовується державою в повному обсязі.

Умовами виникнення зобов'язання, суб'єктами якого у даному випадку виступають рятувальник (фізична особа) і держава, є:

- 1) наявність реальної (а не уявної) загрози для майна іншої особи;
- 2) відсутність у рятувальника відповідних повноважень (обов'язку) вчиняти рятувальні дії щодо майна іншої особи;
- 3) спрямованість дій на рятування майна іншої особи;
- 4) майно, якому загрожує небезпека, має істотну цінність;
- 5) виникнення у рятувальника шкоди внаслідок вчинення ним рятувальних дій. При цьому юридичне значення має лише шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю рятувальника.

Іншим різновидом зобов'язань, що виникають у зв'язку з рятуванням майна іншої особи, є права та обов'язки по відшкодування шкоди, завданої майну особи, яка без відповідних повноважень (обов'язку) рятувала від реальної загрози майно іншої особи, що має істотну цінність.

У цьому випадку зобов'язання виникають між рятувальником (котрим тут може бути як фізична, так і юридична особа) і власником (володільцем) цього майна, котрий мусить відшкодувати шкоду з урахуванням його матеріального становища.

Як слідує із ч. 2 ст. 1162 ЦК України, зазначенні зобов'язання виникають за наявності таких умов:

- 1) існувала реальна загроза шкоди чужому майну;
- 2) були вчинені дії, спрямовані на його рятування;
- 3) виникнення шкоди у потерпілого в результаті вчинення ним рятувальних дій;
- 4) відсутність у того, хто відвертав загрозу шкоди, спеціальних повноважень на це (відсутність обов'язку вчиняти рятувальні дії);
- 5) майно, відносно якого вчинялися рятувальні дії, мало істотну цінність;
- 6) наявність у власника (володільця) майна можливості надати відшкодування шкоди тому, хто відвертав загрозу майну.

Шкода відшкодовується з урахуванням як майнового становища власника (володільця) майна, якому загрозувала шкода, так і матеріального становища рятувальника, котрий зазнав шкоди при рятуванні цього майна. У

кожному разі розмір відшкодування шкоди не може перевищувати вартості майна, щодо якого здійснювалися рятувальні дії.

5. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист

1. Загальна характеристика права власності
2. Загальні засади здійснення права власності
3. Підстави набуття і припинення права власності
4. Форми і види права власності
5. Охорона та захист права власності

Задача 1.

Рішенням сільської ради громадянину Н. було надано у власність земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства. Згідно прийнятого рішення та отриманого Державного акту на право власності на земельну ділянку цільове призначення земельної ділянки визначено для ведення особистого селянського господарства. Однак, протягом тривалого часу громадянин Н. всупереч вимогам чинного законодавства, надану земельну ділянку використовував не за цільовим призначенням. Дана ділянка не оброблялася, сільськогосподарська продукція не вирощувалася. Це змусило представників сільської ради письмово попередити громадянина Н. про недопустимість порушення вимог земельного законодавства щодо нецільового використання земельної ділянки. Проте при повторному обстеженні земельної ділянки комісією сільської ради було встановлено, що порушення громадянином Н. не усунуто.

Внаслідок ситуації, що склалася, представник сільської ради звернувся до суду з позовною заявою, в якій просить постановити рішення, яким примусово припинити право власності громадянина Н. на земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства та скасувати державну реєстрацію права власності на дану земельну ділянку.

Проаналізуйте ситуацію та вирішіть справу.

Задача 2.

29 листопада 2016 року громадянин А. видав громадянину Б. довіреність на управління та розпорядження автомобілем «Мерседес-бенц» строком на три роки. Проте після закінчення строку дії довіреності громадянин Б. автомобіль не повернув, а продовжив ним володіти та користуватися. На початку 2021 року громадянин Б. вирішив зняти автомобіль з реєстраційного обліку і продати на запчастини. Однак оскільки власником автомобіля являється громадянин А., громадянин Б. 31 квітня 2021 року звернувся до суду із вимогою визнати за ним право власності на автомобіль.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Тема 2. Способи захисту права власності

1. Загальна характеристика способів та засобів захисту права власності.
Розмежування способів та засобів захисту права власності
2. Легітимовані способи захисту права власності
3. Самозахист

Задача 1.

Овчаренко Петро Борисович звернувся з позовом до Карасенка Володимира Дмитровича про витребування свого самоката, який був вкрадений в Овчаренка Петра Борисовича три місяці тому. Було встановлено, що Карасенко Володимир Дмитрович отримав самокат безвідплатно в подарунок на день народження від Пафоненка Петра Васильовича, при цьому Карасенко Володимир Дмитрович не знав і не міг знати, що Пафоненко Петро Васильович не мав права відчужувати самокат, тобто Карасенко Володимир Дмитрович є добросовісним набувачем. Пафоненка Петра Васильовича було визнано винним в скоєнні крадіжки самоката Овчаренка Петра Борисовича. Яке рішення має прийняти суд щодо самоката Овчаренка Петра Борисовича?

Задача 2.

Думенко Олександр Іванович, який є власником квартири на восьмому поверсі багатоквартирного будинку, почав роботи з будівництва додаткового балкону. Василенко Ніна Василівна, яка мешкає поверхом нижче звернулася до Думенка Олександра Івановича з вимогою припинити будівництво балкона, оскільки збудований балкон з огляду на його розташування не буде давати належного доступу світла до вікон її квартири, створювати тінь, що може стати причиною сирості у кімнатах. Думенко Олександр Іванович не припинив роботи із будівництва балкону. Василенко Ніна Василівна звернулася за порадою до адвоката. Яку відповідь має надати адвокат?

Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності

1. Система цивільно-правових засобів захисту права власності
2. Речово-правові засоби захисту права власності
3. Зобов'язально-правові засоби захисту права власності

Задача 1.

Нелінко Павло Володимирович, який зареєструвався в якості фізичної особи-підприємця, в якості цеху з виробництва резинових захисних стрічок для бамперів автомобілів вирішив використовувати вільну кімнату квартири, що знаходиться у його власності. Зазначена квартира, власником якої є Нелінко Павло Володимирович, знаходиться в багатоквартирному будинку. Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «Добрий дім», в якому знаходиться квартира Нелінка Павла Володимировича, звернулося до адвоката за порадою щодо можливості або неможливості використання в якості цеху з виробництва резинових захисних стрічок для бамперів автомобілів кімнати зазначеної квартири. Яку відповідь має надати адвокат?

Задача 2.

В Маленко Юлії Іванівни була вкрадена скрипка роботи відомого майстра. Через сім місяців після цього Маленко Юлія Іванівна побачила свою скрипку на конкурсі виконавців у Пилипенко Ніни Василівни. Пилипенко Ніна Василівна зазначила, що придбала скрипку в Антоненка Петра Васильовича за певну суму грошей, при цьому Пилипенко Ніна Василівна не знала і не могла знати, що Антоненко Петро Васильович не мав права відчужувати скрипку, тобто Пилипенко Ніна Василівна є добросовісним набувачем. Після цього Антоненка Петра Васильовича було визнано винним в скоєнні крадіжки. Маленко Юлія Іванівна звернулася з позовом про витребування скрипки до Пилипенко Ніни Василівни. Яке рішення має прийняти суд?

Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів

1. Відшкодування збитків, завданих власнику невиконанням або неналежним виконанням договору
2. Повернення речей, наданих у користування за договором
3. Відшкодування шкоди у випадку пошкодження або знищення речі у договірних відносинах

Задача 1.

За проханням свого приятеля Іваненко А., Бойко В. погодився перевезти на своїй легковій автомашині придбаний його приятелем

кольоровий телевізор. По дорозі Бойко В. не справився з керуванням, і машина перекинулася. Водій не постраждав, але телевізор, який поклали у багажник, виявився повністю розбитим.

Іваненко А. вимагав від Бойко В. відшкодування вартості розбитого телевізора. Однак Бойко В. не погодився з такою вимогою оскільки, на його думку, він намагався надати суто приятельську послугу. Будь-який договір вони не уклали, грошей за перевезення телевізора він не отримував, а тому ніяких зобов'язань між ними не виникло. До того ж у зв'язку з аварією сам Бойко В. поніс збитки, оскільки на ремонт машини йому прийдеться витратити суму, значно більшу, ніж вартість телевізора.

Як треба вирішити справу?

Задача 2.

Костін та Павлов у травні 2018 року у простій письмовій формі уклали попередній договір купівлі-продажу квартири. В договорі було встановлено, що основний договір купівлі-продажу квартири буде підписаний сторонами до 1 вересня поточного року, а також була вказана ціна квартири.

Наприкінці серпня Павлов звернувся до власника квартири Костіна з вимогою про укладення основного договору відповідно до попереднього договору. Однак Костін йому відмовив, оскільки вважав, що основний договір повинен бути укладений 1 вересня. В обумовлений строк Костін відмовився продавати квартиру Павлову на зазначених умовах, оскільки ціни на ринку нерухомості значно підвищилися і він отримав значно вигіднішу пропозицію.

Павлов звернувся до суду з вимогою про визнання договору купівлі-продажу квартири укладеним на умовах попереднього договору, а також про стягнення збитків, завданих простроченням.

Яке рішення повинен винести суд?

Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях

1. Позови про повернення майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави.
2. Захист права власності при вчиненні дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення.
3. Зобов'язання відшкодування шкоди
4. Особливості відшкодування шкоди внаслідок створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб.
5. Відшкодування шкоди, завданої при рятуванні майна

Задача 1.

Громадянин В. з метою зрошення прокопав до свого городу зрошувальний канал, оскільки водопровід у селі був відсутній, а тому мешканці села для поливання городу змушені користуватися водою із

основного каналу розташованого по вул. Малиніна. Проте відвід води на свою ділянку він здійснював по необладнаному каналу, що стало небезпечним для житлового будинку громадянки К., оскільки канал проходить на відстані 2-х метрів від стіни її будинку, а враховуючи що канал не обладнаний захисними засобами, проходить замокання ґрунту, зазначена будівля старої забудови та будь яке порушення ґрунту може привести до його руйнування. На прохання громадянки К. обладнати водопровід для запобігання руйнування стін будинку, громадянин Н. не відреагував, що змусило громадянку К. звернутися до суду з вимогою про обладнання зрошувального каналу та відшкодування заподіяної шкоди.

Вирішить справу.

Задача 2.

Громадянин З. та громадянин К. домовились про купівлю-продаж 3/8 частини домобудівлі В рахунок вартості будинку громадянин З. передав громадянину К. 7000 доларів США в квітні 2017 р. Проте договір купівлі-продажу в подальшому між сторонами укладено не було, а лише громадянином К. було видано письмову розписку згідно якої він отримав 7000 доларів США від громадянина З. та зобов'язався в разі неукладання договору купівлі-продажу вказаної частини домобудівлі повернути 7000 доларів США громадянину З. Після того, як громадянин К. відмовився на вимогу громадянина З. повернути гроші, громадянин З. звернувся до суду. Проте громадянин К. проти позову заперечував, посилаючись на те, що він 7000 доларів США не отримував, донька громадянина З. передала йому тільки 4500 доларів США, що можуть підтвердити свідки.

Проаналізуйте ситуацію та вирішить справу.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ

6.1. Загальні напрямки самостійної роботи здобувачів

До самостійної роботи здобувача при вивченні дисципліни включаються такі завдання:

1. Знайомство з науковою літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Внесення до конспекту розгорнутого плану відповіді на встановлені питання до кожного практичного заняття згідно програми дисципліни.
3. Обов'язкове конспектування матеріалів до тем, винесених на самостійний розгляд студентів, згідно тематичного плану дисципліни.
4. Вирішення практичних завдань.
5. Консультації з викладачем протягом семестру.
6. Пошукова робота з інтернет-ресурсами.
7. Підготовка до міжсеместрового контролю.
8. Підготовка до семестрового контролю.

6.2. Обсяг навантаження студента до вивчення дисципліни

Вид роботи	Кількість годин
-------------------	------------------------

1. Знайомство з науковою літературою відповідно зазначених у програмі тем.	5
2. Внесення до конспекту розгорнутого плану відповіді на встановлені питання до кожного практичного заняття згідно програми дисципліни.	8
3. Обов'язкове конспектування матеріалів до тем, винесених на самостійний розгляд студентів, згідно тематичного плану дисципліни.	5
4. Вирішення практичних завдань.	8
5. Консультації з викладачем протягом семестру.	8
6. Пошукова робота з інтернет-ресурсами.	8
7. Підготовка до міжсеместрового контролю.	8
8. Підготовка до семестрового контролю.	10

6.3. Методичні рекомендації щодо виконання здобувачем самостійної роботи при вивченні дисципліни

Під час самостійної роботи при вивченні дисципліни здобувачам може бути рекомендовано:

1. Ставити перед собою реалістичні цілі: досяжні цілі є ключовими для самостійної роботи. Вони повинні ґрунтуватися на тому, що очікується, але також змушувати більшість здобувачів виходити за межі своїх можливостей. Встановлення невеликих послідовних цілей може допомогти студентам залишатися мотивованими та виробити хороші звички.

2. Використовувати різні методи: самостійна робота не повинна обмежуватися традиційними методами, такими як тести та завдання. Включення різних підходів, таких як розмова з однокурсниками або спілкування з колегами, може дати краще розуміння своєї роботи.

3. Розмірковувати над зворотним зв'язком: отримання відгуків викладачів або їхньої власної оцінки є важливою частиною ефективної самостійної роботи. Це дозволяє здобувачеві отримати уявлення про те, як інші сприймають його роботу, використовувати навички критичного мислення та вносити відповідні зміни. У кінцевому підсумку це допомагає у досягненні навчальних цілей.

4. Вживати заходи для вирішення проблем: при визначенні сфер, які потребують покращення, рекомендується поміркувати щодо заходів для їх вирішення. Це може включати впровадження нових стратегій, пропозиції щодо усунення прогалин тощо.

Самостійна робота є важливою навичкою, яку повинні розвивати всі здобувачі вищої освіти. Це цікавий і простий спосіб заохотити критичне мислення, покращити самосвідомість, підвищити впевненість і забезпечити можливість навчатися все життя. Використовуючи наведені вище стратегії, студенти можуть покращити свою успішність і досягти своїх цілей.

6.4. Самостійна робота здобувачів у інформаційній мережі Інтернет

Сучасний світ потребує вміння працювати з онлайн-джерелами. Законодавство знаходиться у постійному розвитку, намагаючись відповісти на питання практики, тому для юриста ключовою є здатність орієнтуватися в онлайн джерелах нормативних актів та судової практики.

До обов'язкових ресурсів, які мають перевірятися здобувачами, можна віднести сайти:

1. Верховна Рада України <http://zakon0.rada.gov.ua>
2. Міністерство освіти і науки України <http://mon.gov.ua/>
3. Міністерство юстиції України <https://minjust.gov.ua/ua>
4. Верховний Суд України <http://www.scourt.gov.ua/>
5. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ <http://sc.gov.ua/>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень України <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
7. eNUOLAIR – депозитарій (архів) НУ ОЮА – <http://dspace.onua.edu.ua>

6.5. Завдання до самостійної роботи здобувача

Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист

Теоретичні питання.

Межі здійснення права власності. Зловживання правом.

Особливості здійснення та захисту прав на землю.

Особливості захисту права довірчої власності.

Обмеження та обтяження права власності.

Первинні способи набуття права власності.

Вторинні способи набуття права власності.

Захист прав власності у практиці Європейського Суду по правах людини.

Тести.

1. У яких із запропонованих відповідей правильно вказані правові підстави припинення права власності:

- А) набувальна давність;

- Б) погашувальна давність;
- В) програш майна в карти;
- Г) припинення права власності на майно, яке за законом не може належати певній особі;
- Д) смерть власника;
- Є) пошкодження майна;
- Ж) загублення майна.

2. У разі відмови від права власності на майно, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на нього припиняється:

- А) з моменту вчинення дії, яка свідчить про таку відмову;
- Б) з моменту заяви власника про відмову;
- В) з моменту припинення права власності;
- Г) з моменту внесення за заявою власника відповідного запису до державного реєстру;
- Д) з моменту відмови від майна.

3. У разі знищення майна, права на яке підлягають державній реєстрації, право власності на це майно припиняється:

- А) з моменту заяви власником про це;
- Б) з моменту знищення майна;
- В) з моменту внесення за заявою власника змін до державного реєстру;
- Г) з моменту вчинення фактичних дій щодо знищення майна;
- Д) з моменту фіксації факту знищення компетентними органами за місцем знаходження майна.

4. Плата за земельну ділянку, що викупується у зв'язку з суспільною необхідністю:

- А) визначається за домовленістю сторін;
- Б) визначається у рішення патентного органу про викуп земельної ділянки;
- В) визначається за результатами експертної оцінки землі;
- Г) визначається власником земельної ділянки;
- Д) визначається за середньо ринковими цінами.

5. Рішення про викуп пам'ятки історії та культури, власник якої не вживає заходів щодо її збереження, може винести:

- А) державний орган з питань охорони пам'яток історії та культури;
- Б) власник, заявивши про свій папір компетентного органу;
- В) суд за позовом державного органу з питань охорони пам'яток історії та культури;
- Г) орган місцевого самоврядування за місцем знаходження пам'ятки історії та культури;
- Д) Кабінет Міністрів.

Тема 2. Способи захисту права власності

Теоретичні питання.

Захист права власності судом.

Захист права власності в адміністративному порядку.

Захист права власності нотаріусом.

Характеристика самоврядних способів захисту права власності.

Тести.

1. У яких випадках власник має право звернутися з позовом про визнання його права власності на майно?

А) у разі, якщо у нього немає майна;

Б) у разі, якщо його право власності на це майно оспорується;

В) у разі тривалої невиплати йому зарплати;

Г) у разі, якщо його право власності на це майно не визнається;

Д) у разі втрати його майна;

Є) у разі вибуття майна з його володіння;

Ж) у разі, якщо йому чинять перешкоди у користуванні та розпоряджанні майном.

2. Віндикаційним є позов:

А) позов власника, що не володіє, до власника, що незаконно володіє, про вилучення майна в натурі;

Б) позов про відшкодування збитків;

В) позадоговірна вимога власника, що володіє річчю, до третьої особи про усунення перешкод у здійсненні правомочностей користування та розпорядження майном;

Г) позов володіючого власника про заборону вчинення дій, які можуть порушити право власності у майбутньому.

Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності

Теоретичні питання.

Віндикаційний позов.

Негаторний позов.

Позов про визнання права власності.

Зобов'язально-правові засоби захисту права власності.

Конкуренція позовів.

Тести.

1. До зобов'язально-правових способів захисту відносяться

А) віндикаційний позов;

- Б) позов про повернення речей, наданих за договором;
- В) прогібіторний позов;
- Г) негаторний позов.

2. До самоврядних засобів захисту права власності відноситься засіб, який здійснюється:

- А) власником без звернення до суду;
- Б) за допомогою суду;
- В) за допомогою органів державної влади.

3. Захистом права власності за допомогою суду є:

- А) захист на підставі норм, передбачених договором;
- Б) скасування актів посадових осіб вищим органом влади;
- В) у випадку спору щодо існування у конкретного суб'єкта певного цивільного права чи цивільного обов'язку, визнання права за певним суб'єктом.

Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів

Теоретичні питання.

Принципи належного виконання договору

Неналежне виконання та невиконання договору

Особливості відшкодування збитків, завданих власнику невиконанням договору.

Відшкодування моральної шкоди у договірних відносинах.

Особливості відшкодування шкоди, заподіяної пошкодженням або знищенням речі у договірних відносинах.

Тести

1. У разі розірвання договору зобов'язання сторін:

- А) змінюються відповідно до змінених умов щодо предмета, місця, строків виконання тощо;
- Б) припиняються;
- В) виникають нові зобов'язання;
- Г) модифікуються згідно з законом.

2. Якщо покупець відмовився прийняти та оплатити товар, продавець має право за своїм вибором :

- А) вимагати відшкодування збитків;
- Б) вимагати сплати неустойки;
- В) вимагати прийняття товару;
- Г) вимагати оплати товару.

3. Чи має право зберігач продати річ або її частину:

- А) має право у випадку коли закінчився термін її зберігання і поклажодавець не забрав річ протягом 7 днів після закінчення терміну її зберігання;
- Б) має право у випадку коли закінчився термін її зберігання і поклажодавець не забрав річ протягом 5 днів після закінчення терміну її зберігання;
- В) не має права в будь-якому випадку;
- Г) має право у випадку якщо річ пошкоджена або виникли реальна загроза її пошкодження чи інші обставини, що не дають змоги забезпечити її схоронність, а вжиття заходів з боку поклажодавця очікувати неможливо.

4. У яких випадках можлива одностороння зміна (припинення) договору на вимогу однієї із сторін за рішенням суду?

- А) при істотному порушенні договору іншою стороною
- Б) при переведенні боргу
- В) при відступленні права вимоги
- Г) у інших випадках, передбачених договором.

Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях

Теоретичні питання.

Цивільно-правова характеристика недоговірних способів захисту права власності.

Окремі випадки відшкодування шкоди.

Випадки застосування кондиції та віндикації.

Субсидіарна відповідальність за шкоду, заподіяну майну.

Порядок відшкодування шкоди у разі безпідставного збереження майна.

Зміст відносин у разі вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.

Порядок регулювання відносин із рятування майна.

Тести.

1. Чи може особа повернути майно, яке було набуто нею безпідставно?

- А) так;
- Б) ні;
- В) тільки, коли підстава набуття прав відпала.

2. Ким визначається вартість майна, яке має бути повернене у разі безпідставного збагачення?

- А) судом;
- Б) добросовісним набувачем;

В) власником майна.

3. Чи має особа повернути доходи, які вона одержала від майна у разі безпідставного збагачення?

А) не повертає;

Б) має повернути;

В) повертає тільки недобросовісний набувач.

4. Як називається особа, що вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення?

А) актор;

Б) гестор;

В) адвокат.

5. Коли особа, що вчинила дії в майнових інтересах іншої особи без її доручення має сповістити про це господаря?

А) заздалегідь;

Б) з першої нагоди;

Г) через 10 днів після вчинення таких дій.

7. ЛІТЕРАТУРА

1. Горкуша М. Встановлення довіри до електронного підпису в Україні. URL:<https://ilaw.net.ua/vstanovlennya-doviry-do-elektronnoho-pidpysu-v-ukrajini/>
2. Горкуша М. Правові засади регулювання ідентифікаторів в Україні. URL:<https://ilaw.net.ua/pravovi-zasady-rehulyuvannya-identyfikatoriv-v-ukrajini>
3. Дутов М.М. Правове забезпечення розвитку електронної комерції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2003. 17 с.
4. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; відп. ред. Я.М. Шевченко. К.: Ін Юре, 2009. 952 с.
5. Желіховський В.М. Правові засади електронної комерції в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 20 с.
6. Завальнюк С.В. Аналогія права за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2015. 220 с.
7. Ківалова Т.С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 40 с.
8. Клім С.І. Аналогія закону у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. 221 с.

9. Конишева О. Державний земельний кадастр – основна передумова охорони земель. *Юридична Україна*. 2008. № 11. С. 84-86
10. Некіт К. Г. Загальні положення про право власності. *Цивільне законодавство України* : навч. посібник / за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2013. С. 119-133.
11. Некіт К. Г. Особливості регулювання відносин довірчої власності. *Цивільне законодавство України* : навч. посібник / за ред. Є.О. Харитонова, К.Г. Некіт. Одеса: Юридична література, 2013. С. 144-152.
12. Некіт К. Г. Принципи регулювання відносин власності. *Митна справа* : наук.-аналіт. журнал. 2013. № 1. С. 158-164.
13. Некіт К.Г. Особливості вчинення правочинів з переданим у довірчу власність майном: аналіз цивільного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 33-36. URL: http://lsej.org.ua/5_2014/9.pdf
14. Некіт К.Г. Право власності за цивільним законодавством України та Республіки Молдова: деякі порівняльні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 88-90.
15. Некіт К.Г. Право власності у Цивільному кодексі України: загальні положення та проблемні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : Серія Право. Ужгород : «ЛІРА», 2013. Вип. 22. Ч. II. Т. 1. С. 260-263.
16. Некіт К.Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: теорія і практика : монографія. Одеса : Гельветика, 2021. 554 с.
17. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту: монографія / за ред. Харитонова Є.О., Харитонової О.І., Некіт К.Г. Одеса : Гельветика, 2020.
18. Право власності : навчальний посібник. / Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Некіт К.Г. Одеса : Гельветика, 2018. 256 с.
19. Право на житло в Україні: реалізація та захист : навчально-довідк. вид. / [Є. О. Харитонов, М. К. Галантич, Л. Г. Лічман та ін.] ; за заг. ред. Є.О. Харитонova. Харків : Одиссей, 2008. 456 с.
20. Приватні та публічні інтереси в умовах пандемії COVID-19: колізії та правові шляхи вирішення: монографія / за ред. Харитонova Є.О., Харитонової О.І., Некіт К.Г. Одеса : Гельветика, 2021.
21. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитонової, К. Г. Некіт ; упор.-укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23423>
22. Рекодифікація цивільного законодавства в умовах інтеграційних процесів: монографія / кол. авт. Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, Н.Ю. Голубева та ін. Київ : Норма права, 2020.
23. Таштанова О.Г. Захист прав титульних володільців. *Сучасна цивілістика*. 2012. С. 44-46.
24. Харитонов Е.О., Некит Е.Г. Концепция гражданского законодательства, регулирующего отношения собственности в Украине и Республике Молдова: сравнительный анализ. *Часопис цивілістики*. 2013. № 15. С. 6-14.

25. Харитонов Є., Харитонova О. Проблемні питання набуття та припинення права власності за цивільним законодавством України. *Право України*. 2011. № 5. С. 60-67.
26. Харитонов Є.О. До питання про трактування права власності та його зміст у сучасному цивільному праві України. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Одеса : Юридична література, 2004. Том 3. С. 86–94.
27. Харитонova О.І., Харитонов Є.О. Використання надбань римської юриспруденції при вдосконаленні захисту права власності. *Право власності в Україні в умовах ринкових відносин* : тези доповідей та наук. повідомлень наук.-практ. конф. (Одеса, 22-24 вересня 1995 р.). Київ, 1995. С. 40-41.
28. Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт.. кол.; за заг. ред.. Є.О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2012. 344 с.
29. Цивільне законодавство України: концепція, категорії, визначення: навч. посібник / авт. кол.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонova, канд. юрид. наук К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2014. 324 с.
30. Цивільне законодавство України : навч. посібник / за ред. Є.О. Харитонova, К.Г. Некіт. Одеса : Юридична література, 2013. 392 с.
31. Цивільне право України : підруч. : в 2 т. / [Є. О. Харитонova, О. В. Дзера, В. В. Дудченко та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одіссей. Т. 1. 2008. 832 с.
32. Цивільне право України : підруч. : в 2 т. / [Є. О. Харитонов, І. А. Безклубий, В. В. Луць та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. Харків : Одіссей. Т. 2. 2008. 872 с.
33. Цивільне та сімейне право України : навч. посіб. / авт. кол. ; за ред. Є.О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2018. 598 с.
34. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар / [Є. О. Харитонova, Ю. Л.Бошицький, Р. О. Стефанчук та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovoї, Н. Ю. Голубевої. Київ : Правова єдність, 2008. 740 с.

8. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Загальна характеристика права власності
2. Загальні засади здійснення права власності
3. Межі здійснення права власності. Зловживання правом
4. Обмеження та обтяження права власності
5. Загальні положення про підстави набуття права власності
6. Первинні способи набуття права власності
7. Вторинні способи набуття права власності
8. Підстави припинення права власності
9. Форми та види права власності
10. Особливості здійснення та захисту прав на землю
11. Особливості захисту права довірчої власності
12. Охорона та захист права власності
13. Захист прав власності у практиці Європейського Суду по правах людини
14. Загальна характеристика способів та засобів захисту права власності.
15. Розмежування способів та засобів захисту права власності
16. Легітимовані способи захисту права власності
17. Захист права власності судом
18. Захист права власності в адміністративному порядку
19. Захист права власності нотаріусом
20. Самозахист

21. Система цивільно-правових засобів захисту права власності
22. Речово-правові засоби захисту права власності
23. Віндикаційний позов
24. Негаторний позов
25. Позов про визнання права власності
26. Зобов'язально-правові засоби захисту права власності
27. Конкуренція позовів
28. Визнання незаконним правового акта, що порушує право власності.
29. Принципи належного виконання договору та поняття неналежного виконання чи невиконання договору
30. Відшкодування збитків, завданих власнику невиконанням або неналежним виконанням договору
31. Повернення речей, наданих у користування за договором
32. Відшкодування шкоди у випадку пошкодження або знищення речі у договірних відносинах
33. Проблеми визначення розміру збитків
34. Проблеми відшкодування моральної шкоди
35. Позови про повернення майна, набутого чи збереженого без достатньої правової підстави.
36. Випадки застосування кондиції та віндикації
37. Захист права власності при вчиненні дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення.
38. Зобов'язання відшкодування шкоди
39. Окремі випадки відшкодування шкоди
40. Субсидіарна відповідальність за шкоду, заподіяну майну
41. Особливості відшкодування шкоди внаслідок створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб.
42. Відшкодування шкоди, завданої при рятуванні майна

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
1. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	4
1.1. Анотація.....	4
1.2. Оцінювання успішності та технології викладання.....	5
2. НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ.....	7
2.1. Тематичний план дисципліни.....	7
3. СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
4. ВСТУП ДО ДИСЦИПЛІНИ.....	14
ТЕМИ ЛЕКЦІЙ.....	14
Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист.....	14
Тема 2. Способи захисту права власності	19
Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності.....	24
Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів.....	26
Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях.....	29
5. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	36
Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист	36
Тема 2. Способи захисту права власності	36
Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності.....	37
Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів.....	38
Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях.....	39
6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ.....	41
6.1. Загальні напрямки самостійної роботи здобувачів.....	41
6.2. Обсяг навантаження студента до вивчення дисципліни.....	41

6.3. Методичні рекомендації щодо виконання здобувачем самостійної роботи при вивченні дисципліни.....	42
6.4. Самостійна робота здобувачів у інформаційній мережі Інтернет...	42
6.5. Завдання до самостійної роботи здобувача.....	43
Тема 1. Загальні положення про право власності та його захист.....	44
Тема 2. Способи захисту права власності	45
Тема 3. Спеціальні засоби захисту права власності.....	45
Тема 4. Захист права власності за допомогою договорів.....	46
Тема 5. Захист права власності у недоговірних зобов'язаннях.....	46
7. ЛІТЕРАТУРА	48
8. ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	51

Навчальне видання

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Навчально-методичний посібник

*Для здобувачів освітньо-наукової програми «Доктор філософії»,
спеціалізація – «Приватне право і підприємництво»*

Електронне видання

В авторській редакції

Автори-укладачі:

*Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова,
К. Г. Некіт, О. І. Сафончик, М. В. Матійко*

За редакцією:

завідуючого кафедри цивільного права,

доктора юридичних наук, професора *Є.О. Харитонова*,
доктора юридичних наук, доцента *К.Г. Некіт*

Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 3,18.

Видавець ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com